

Є.В. КОЗИРА

Культурологія

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

РЕКОМЕНДОВАНО

Міністерством охорони здоров'я України
як навчальний посібник для студентів
медичних (фармацевтичних) коледжів,
училищ та інститутів медсестринства

Київ
ВСВ «Медицина»
2017

УДК 168.522
ББК 71.0я73
К55

*Рекомендовано Міністерством охорони здоров'я України
як навчальний посібник для студентів медичних (фармацевтичних)
коледжів, училищ та інститутів медсестринства
(лист № 89 від 02.04.2015)*

Навчальний посібник складено відповідно до програми курсу «Культурологія». У ньому в доступній формі описано основні етапи розвитку світової та української культури.

У посібнику крім теоретичного та ілюстративного матеріалу подано запитання та завдання для перевірки знань студентів, тестові завдання до всіх тем, теми для рефератів і словник основних термінів.

Для студентів медичних (фармацевтичних) коледжів, училищ та інститутів медсестринства.

Рецензенти:

А.Б. Гуляк, д-р філол. наук, проф.;

О.Б. Величко, канд. філос. наук, доц.;

С.С. Буйволенко, викладач вищої категорії

ISBN 978-617-505-389-8

© Є.В. Козира, 2017
© ВСВ «Медицина», оформлення, 2017

ЗМІСТ

Вступ	4
Тема 1. Культурологія як наука. Поняття про культуру	5
Тема 2. Культура стародавнього світу	23
Тема 3. Культура стародавньої України	73
Тема 4. Культура Середньовіччя	92
Тема 5. Культура Київської Русі	109
Тема 6. Культура епохи Відродження	124
Тема 7. Українська культура XIV — першої половини XVII ст.	137
Тема 8. Культура Нового часу	153
Тема 9. Українська культура другої половини XVII—XVIII ст.	179
Тема 10. Зарубіжна культура XIX — початку XX ст.	196
Тема 11. Українська культура XIX — початку XX ст.	211
Тема 12. Культурний розвиток України у 20—30-х роках XX ст. ...	232
Тема 13. Особливості та загальні тенденції розвитку світової культури XX ст.	245
Тема 14. Розвиток української культури у другій половині XX ст.	259
Тема 15. Відродження та перспективи розвитку української культури на сучасному етапі	274
Тести для контролю знань студентів	303
Теми рефератів	329
Список літератури	331
Словник термінів	338

ВСТУП

Культурологію як навчальну дисципліну введено в навчальні плани медичних (фармацевтичних) коледжів, училищ та інститутів медсестринства замість курсу «Українська та зарубіжна культура» для більш узагальненого ознайомлення студентів із системою знань про закономірності й розвиток світової культури.

Вивчення людського суспільства через його культуру нині надзвичайно актуальне, оскільки стало очевидним, що лише економічні й політичні характеристики не можуть дати повного розуміння соціальних явищ.

Сучасне суспільство являє собою цивілізацію, в якій різні культури взаємно переплетені так, що виживання людини забезпечується збереженням рівноваги культурної багатоманітності. Сучасний фахівець має бути готовим займатися професійною діяльністю в полікультурному світі, навіть якщо виховувався в певному культурному середовищі. При цьому національна культура, за допомогою якої людина освоює цінності свого етносу, здійснює культурну самоідентифікацію, залишається в культурологічній освіті пріоритетною.

Вивчаючи культурологію як загальну дисципліну, студенти мають усвідомлювати, що це особлива галузь гуманітарних знань, яка поєднує в собі дані філософських, історичних, соціологічних, етнографічних та інших досліджень. Вивчення культурології передбачає комплексне ознайомлення з досягненнями культур народів світу, розкриття їх багатств через призму конкретних історичних епох та окремих культурних процесів. Культурологія дає змогу поєднати в єдиний комплекс живопис, архітектуру, поезію, музику, релігію та інші сфери творчої діяльності того чи того народу й осягнути особливості власної національної культури.

Тема 1

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК НАУКА. ПОНЯТТЯ ПРО КУЛЬТУРУ

1. *Культура як предмет культурології.*
2. *Поняття «культура» та його структура.*
3. *Функції культури.*
4. *Релігійні основи світової культури.*
5. *Наука — важливий елемент культури.*
6. *Культура первісного суспільства:*
 - а) *загальна характеристика;*
 - б) *мистецтво первісного суспільства.*

Культура як предмет культурології

Термін «культурологія» походить від латинського слова «*cultura*» — обробіток, обробляти та грецького «*logos*» — слово або вчення, отже, культурологія — це наука про розвиток культури.

Серед інших гуманітарних наук культурологія є досить молодого наукою, вона почала розвиватись як своєрідна галузь наукових досліджень наприкінці ХХ ст. Термін «культурологія» у 1909 р. запропонував німецький філософ і фізик В. Освальд. Він використав цей термін для опису специфічних явищ, яким є культура, як феномен людської діяльності. У 1939 р. американський філософ Леслі Вайт (1900—1975) увів цей термін, використавши його у контексті антропологічних досліджень у сфері культури. Формуванню культурології як окремого напрямку досліджень сприяла праця Л. Вайта «Наука про культуру» (1949) в якій ішлося про необхідність виділення культурології як науки, що забезпечить цілісний підхід до вивчення явищ культури. Однак у західноєвропейській науковій традиції культурологія у розумінні цілісного сприйняття культури не утвердилася. Феномен культури

розглядався там із соціально-етнографічних позицій. Тому провідними науками про культуру у Європі та Америці стали соціальна й культурна антропологія, соціологія, структурна антропологія, семіотика (дисципліна, яка вивчає знаки) і посткультурна лінгвістика. Як окремий напрям наукового дослідження «культурологія» закріпилася в Україні та деяких державах колишнього СРСР.

Культурологія як наука має об'єктом дослідження культуру, тобто увесь світ штучних порядків (речей, будівель, історичних подій, технологій діяльності, форм соціального життя, знань, понять, символів, мов і т. ін.).

Суб'єктом культурології є людина, індивід, який спрямовує своє пізнання на культуру, проте, пізнаючи культуру, суб'єкт пізнає самого себе, результати своєї діяльності.

Культурологія оперує понятійним апаратом багатьох наук. Визначальним поняттям є поняття «культура». Що об'ємніше за змістом воно визначено, то точнішим буде визначення предмета курсу і його структури.

Поняття «культура» та його структура

Поняття «культура» складне і багатогранне. Ним цікавилися чимало філософів та інших дослідників давніх і новітніх часів.

Витоки цього терміну варто шукати в античності. Уперше він зустрічається в праці знатного римлянина Марка Порція Катона (234—149 рр. до н. е.), присвяченій землеробству. Він уживав це слово у словосполученні «культура обробітку землі». Лише переймаючись турботами про земельний наділ, господар зможе отримати гарний урожай і культура обробітку землі дасть свої плоди.

Удруге термін «культура» використано в праці «Тускуланські бесіди» римського оратора і філософа Марка Тулія Ціцерона (106—43 рр. до н. е.). Однак у цьому творі у змістовому наповненні слова «культура» з'являється нова тональність: культура обробітку сприймається у значенні обробітку людської душі знаннями, що завдяки філософії виховують і гартують її. «Як родюче поле без обробітку не дає врожаю, так і душа. Обробіток душі — це і є філософія: вона виполує в душі вади, готує душі до прийняття посіву і... сіє, так би мовити, лише те насіння, яке,

дозрівши, приносить щедрий урожай». В основу нового підходу античного філософа покладено ідею безпристрасності, байдужості до трагічності сприйняття дійсності (учення епікуреїзму, що ґрунтується на філософії від Демокрита до Епікура), пошуку внутрішньої рівноваги, яку пов'язували з почуттям обов'язку й самодисципліни (походить від стоїцизму Зенона, Сенеки, Епіктета та імператора Марка Аврелія). Ще стоїки вважали, що вся дійсність пронизана розумною божественною силою — Логосом, яку називали Вселенським Розумом. Вселенський Розум керує усіма речами, а людина в змозі досягти істинного щастя лише тоді, коли вона узгодить власне життя, свою натуру з цією всесильною, всеохопною мудрістю, таким чином саме філософська мудрість стає проявом культури.

Пізніше слово «культура» все частіше починають уживати як синонім освіченості, вихованості людини, і в цьому значенні воно увійшло по суті в усі європейські мови. У середні віки поняття «культура» асоціюється з міським укладом життя, а пізніше, в епоху Відродження, з досконалістю людини. Нарешті, у XVII ст. слово «культура» набуває самостійного наукового значення.

Німецький філософ XVII ст. Й. Гейдер відстоював ідею історичного прогресу людства, пов'язуючи його з розвитком культур. Він підкреслював, що творення і засвоєння набутої людством культури є необхідною умовою становлення людини, її «другим народженням».

Сьогодні не існує загальноприйнятого визначення культури. У світовій літературі можна знайти понад п'ятсот визначень поняття «культура». Ось деякі з них:

- Культура — усе те, що є результатом людської історії.
- Культура — як міра людяності людини.
- Культура — усе те, що людина створила власним розумом, а не отримала від природи.
- Культура — це матеріальний і духовний прогрес як індивідів, так і різних соціально-національних спільнот.
- Культура — водночас історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражених у матеріальних і духовних цінностях, створених самою людиною.

За одним із сучасних визначень, культура — це специфічний спосіб організації і результат творчої діяльності людини у суспільстві, що формується на основі ієрархічної системи загальноприйнятих для кожного конкретного суспільства цінностей, які передаються від покоління до покоління не генетичним шляхом, а в процесі соціалізації.

Козира Є.В.
К55 Культурологія : навч. посіб. / Є.В. Козира. — К. : ВСВ «Медицина», 2017. — 352 с. + 24 с. кольор. вкл.
ISBN 978-617-505-389-8

Навчальний посібник складено відповідно до програми курсу «Культурологія». У ньому в доступній формі описано основні етапи розвитку світової та української культури.

У посібнику крім теоретичного та ілюстративного матеріалу подано запитання та завдання для перевірки знань студентів, тестові завдання до всіх тем, теми для рефератів і словник основних термінів.

Для студентів медичних (фармацевтичних) коледжів, училищ та інститутів медсестринства.

УДК 168.522
ББК 71.0я73